

Використання творів Василя Земляка на уроках синтаксису в старших класах / Матер. Всеукр. наук.-метод. конфер. „Літературне краєзнавство в школі та вузі в контексті розвитку української культури і літератури”. – Житомир, 2000. – С. 53-54.

Г. В. Грибан
кандидат педагогічних наук,
доцент Житомирського державного
університету ім. І.Франка

Використання творів Василя Земляка на уроках синтаксису в старших класах

Різноманітна і багатогранна творча спадщина Василя Земляка, який народився на Поділлі, але Полісся, де минули роки, називав любою серцю «рідною стороною».

Для кращого ознайомлення учнів з творчістю Василя Земляка потрібно на уроках мови частіше звертатись до уривків з його творів, тому що використання художніх текстів у процесі вивчення певних граматичних понять, явищ, категорій вносить у процес пізнання ті стимули, які роблять його емоційно насиченим. Літературні тексти дають змогу вчителю створювати таку атмосферу уваги до слова, яка збагачує уроки мови, наповнює їх конкретними прикладами про ті закономірності, про які йдеться на заняттях. При цьому збагачується словниковий запас учнів, їх стилістична і загальна мовна вправність. Уроки літератури повинні в певній мірі бути продовженням уроків мови. Так, при вивченні синтаксису доцільно звернутися до уривка з роману В. Земляка «Лебедина зграя», щоб простежити наявність в ньому складних синтаксичних конструкцій та вказати їх синтаксичну роль.

...Земле! Ти народжуєш нас неначе для того, щоб ми звіряли тобі своє горде серце. Ми нікуди не можемо подітися від тебе, як од власної долі, і хоч куди б заносили нас урагани часу, але як тільки вони вщухають і починають ледь виднітися твої обрії, то ми знову прагнемо до тих місць, де вперше

побачили тебе з колискової вишини, наче перекинуту горілиць, потім з отих віконць маленьких, у чотири шибки, – прагнемо на ті споришеві подвір'я, де ми вперше ступили на тебе босоніж, звідали твоє тепло й зачули в жилах своїх твою безмірну силу...

За допомогою складних речень письменник виражає певне ставлення до життя, узагальнює життєві обставини, яскраво змальовує картини духовного світу людини, її надії і сподівання.

Старшокласники при спостереженні доходять висновку, що справжній зміст слова розкривається тільки в реченні.

Пропонуємо вправи, які дають змогу в процесі вивчення синтаксису формувати навички доцільного, точного й образного слововживання.

I. 1. Запишіть речення, правильно поставивши розділові знаки.

Замість пролісків які не люблять тепла і тому швидко в'януть у землянці на його столику стояла самотня квітка сон-трави довчасу розкрита жадібна навіть пристрасна чимось схожа на весняні ночі може кольором темно-синім а може самим тільки настроєм.

2. [..., (які...),...].

Чи відповідає схема реченню першого завдання? Визначіть вид речення.

3. Поясніть написання слова темно-синім.

II. 1. Складіть схему речення, зробіть його синтаксичний аналіз.

Од весняних струмків розм'якають сосни й починають тихо й величаво гойдати від найменшого вітру, наче п'яніють, наче марять, але так і стоять у своєму вічному темно-смарагдовому вбранні, яке ледь-ледь світлішає, але ніколи не помітиш, коли ті хитруні-сосни переодягаються.

2. Які смислові зв'язки є між частинами речення першого завдання?

3. Що таке сполучні слова? Чи є вони у реченні?

III. 1. Прочитайте текст.

Який місяць-другий ми живемо у цій напіврідкій і напівчужій країні, яка так гарно зветься – Зелені Млини, хоч млин тут лише один, паровий,

чорний, прокопчений; поволі звикаємо до її по-чудернацькому красивої говірки, тонкощів якої за все життя так і не змогла навчитися наша баба Соломія, та й наш батько швидко відвик од них у Вавилоні; звикаємо до поїздів, що будять нас серед ночі не так своїми гудками, як отим гемонським обертанням коліс – на підйомі поїзди натягуються, мов струни, бринять, паровози чахкають, задихаються, кожного разу мені хочеться встати з долівки, де ми всі спимо покотом на соломі, вибігти й підсобити їм.

2. Дайте характеристику стилю мовлення.

3. Накресліть схему речення і зробіть його синтаксичний розбір.

IV. 1. У конверті з роздатковим матеріалом пропонуємо учням прочитати текст уривку із повісті Василя Земляка «Гнівний Стратіон».

Лісова весна – це неймовірне, незбагненне сплетіння звуків, пахощів і барв. А дуби все ще стоять з торішнім листям, задумливі, шелестливі, і скинуть ті свої обношені шати тільки після першого грому. І, може, найбільше поспішають лісові горіхи, дружно розвісивши свої золотаві сережки, котрими ласує горлиця, – така вже доля цього дерева, що навесні його обносять птахи, а восени до нього прийдуть вивірки за горіхами...

2. Які синтаксичні конструкції використані в цьому уривку?

3. Яке місце в ньому займають складнопідрядні речення для сприймання краси природи?

Мета таких завдань – навчити учнів спостерігати за засобами, які надає мова письменникові для вираження думки, виховати в школярів повагу до рідної мови, прагнення оволодіти технікою словесної творчості.